

О. В. СЕВЕРЕНЧУК, аспірант
(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)

ПРОБЛЕМА ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ГЕНЕЗИ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 5, с. 76–78

Один з парадоксів суспільного життя полягає в тому, що люди повсякчас незадоволені існуючою владою і все ж ніколи не живуть без неї, вони завжди є упідвладненими, однак невпинно нарікають на це, самовіддано змагаються за право на власний розсуд встановлювати владу над собою, щоб потім ремствувати на неї, а при найпершій нагоді так само завзято її повалити.

Влада – поняття складне, багатогранне та багатоаспектне. Вона має давню історію, свій початок бере з моменту зародження людського суспільства. У житті кожної людини влада відіграє величезну роль, тому що вона притаманна будь-якій організованій, більш чи менш стійкій спільності людей. Найяскравіше влада зі всіма її атрибутами відтворюється в державі: “Народ, влада і територія завжди будуть складовими якісними ознаками держави” [7, с. 75].

Від Стародавніх часів й до наших днів не припиняються пошуки відповіді на питання про те, допоки людині належить коритися державі, владі, а коли вже можна і треба чинити опір. Як у принципі можлива суспільна влада? Чому людина, істота, для якої свобода є найвищою цінністю, виявляється здатною до того, щоб її життєдіяльність була підпорядкована якимось зовнішнім щодо неї імперативам? Що примушує громадянина бути слухняним у відносинах з владою? За допомоги яких засобів влада домагається послуху і повинна це робити, не обмежуючи людської свободи й не зачіпаючи гідності підданих? Якими є межі, що до них може поширюватися влада, не викликаючи заперечення і супротиву підвладних? “Якими є внутрішні підстави для виправдання панування й які зовнішні засоби слугують йому опорою?” [6, с. 646]. Ці та інші

питання у сукупності складають багатогранну проблему влади, яку люди розв’язують впродовж історії відповідно до вимог часу, але вона знову й знову постає перед ними, бо ж, напевно, належить до числа “вічних”, а отже, завжди актуальних.

Отож актуальність і злободенність вивчення проблем влади зумовлені як “відкриттям” цього поняття у “полі” вітчизняного теоретико-політичного дискурсу, так і прагненням перевести практику влади на принципово нові засади, що, зокрема, пов’язано з трансформацією пострадянських суспільств і висвітлює нові концептуальні аспекти проблеми, яка сама по собі є досить таки традиційною. Однак було б ознакою неприпустимої обмеженості вважати, що проблема влади є нагальною тільки для вітчизняного чи, можливо, ширше – пострадянського політичного життя. Серед сучасних обставин, що спонукають до звернення до проблем соціальної влади, зокрема до з’ясування засад її авторитетності й легітимності, актуальним у глобальному масштабі назовемо й констатоване багатьма науковцями поширення кризи влади, девальвацію її авторитету, те, що Х. Ортега-і-Гассет ще у 30-ті роки ХХ ст. передрік як “повстання”, “бунт” мас.

Влада – це необхідний елемент суспільної організації, без якого неможливі життєдіяльність і функціонування суспільства. Вона покликана регулювати відносини між людьми, між ними, суспільством загалом і державно-політичними інститутами.

У наш час існує чимало визначень влади. Аналіз деяких з них сприятиме з’ясуванню багатоаспектності цього явища. С. Лікес таким чином висловлює своє розуміння влади: “...я б виз-

начив свою концепцію влади, говорячи, що А застосовує владу у відношенні до В, коли А активізує В таким чином, який не відповідає інтересам самого В" [10].

У наш час держави Заходу переживають радикальні зміни, які окремі дослідники сприймають як тенденцію утворення нових типів державної організації, як кризу "традиційних" форм політичної демократії, що застаріли й мають зникнути, як поширення "авторитарної" або "сильної" форми державності, за якої відбувається зосередження влади в руках центрального виконавчого апарату і яка здійснюється за рахунок обмеження прерогатив не лише парламенту, а й органів місцевого врядування, спостерігається злиття, "переплетення" законодавчої, судової та виконавчої влади на базі останньої (водночас невпинно пропагується доктрина "поділу влади"). Поширюються факти обмеження свобод громадян, створення нових механізмів контролю держави над суспільством, що призводить до розмивання відмінності "публічної" та "приватної" царин життя, руйнування їх відносної автономії, що досі складало підвалини західної політико-ідеологічної системи. Характерними явищами в руслі сучасних процесів легітимізації влади є й поширюваний занепад політичних партій, поступове "перетягування" функцій політичного координування до бюрократичного апарату, що спричиняє політизацію; поширення різноманітних "напівдержавних" та "напівприватних" установ, які існують немов би паралельно з "класичною" адміністрацією і становлять своєрідний резерв на випадок загострення суспільно-політичних конфліктів [5, с. 42].

На думку Ю. Лангража, поширення й поглиблення кризи влади, заперечення її авторитету, що супроводжує розвиток сучасного світу, виражається у незгоді громадян з владою, інакомисленні, сумніві, розчаруванні і навіть запереченні авторитету носіїв влади, відмові пересічних громадян визнавати владні повноваження існуючих інституцій врядування, прерогативи владників, схильності чинити опір владним структурам [8, с. 103]. "Наші демократії, — вважає М. Рокар, — перебувають у процесі повільного занепаду, що досягнув такої межі, коли для них головною проблемою, від якої залежить врегулювання усіх інших питань, стало відновлення авторитету політичної влади й її здатності ухвалювати рішення. Якість державного управління у багатьох країнах останніми десятиріччями суттєво погіршилася" [9, с. 69].

"Влада" є ключовим поняттям в політичній соціології Заходу, яку дехто (зокрема, Г. Лассуелл, А. Каплан) вважає політичною дисципліною, зорієнтованою саме на вивчення влади в суспільстві. Своєрідні підходи до проблеми влади можна вбачати вже у властивому античній свідомості розрізненні позитивного права та права природного, нормативно-інструментального начала у державно-правовому регулюванні та начала ціннісного, коли право є мірою свободи й рівності, вираженням ідеї суспільної справедливості. Характерною рисою середньовічних вчень про владу було обґрунтування феодальної ієрархії й правомірності панування церкви, перетворення її догматів на політичні аксіоми, прирівнення біблійних текстів до суспільних законів. Ідея законслухняності проходить через ціле богословське віровчення середньовіччя. Разом з поширенням закликів до покори державній владі обґрунтовується право народу на повстання й навіть на царевбивство, якщо правитель зловживає владою, узурпує її, чинить негідно.

Сучасна наука про владу спирається на вчення Т. Гоббса, який вважав, що влада — це належний спосіб здобуття блага, на намагання Дж. Локка довести, що владні повноваження виходять зі здатності людей встановлювати певну узгодженість їхнього життя. Головною, суттєвою рисою влади взагалі від Й. Фіхіє, Д. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Г. Гегеля, К. Маркса, М. Вебера вважається примушення, панування, прийняття зобов'язуючих рішень та розпорядчий вплив, здійснюваний шляхом санкцій.

Домінуюче із середини ХІХ ст. сприйняття влади як вольового потенціалу, панування сили, репресивного тиску, креативної активності суб'єкта, "воління влади", прагнення до вишості, переважання втілює, зокрема, у потужній школі політичного біхевіоризму (Р. Даль, Г. Моргентау), коли поняття "влада" тлумачать як співвідношення поведінки та впливів, де одна сторона нав'язує іншій свій варіант розв'язання проблеми (Л. Каплан, Г. Ласуелл).

У другій половині ХХ ст. формується ширший погляд на феномен суспільної влади, що по-новому висуває проблему легітимізації — вже не як доведення права на насильство, а як здобуття відповідності окремої волі щодо волі загальної. На противагу попереднім трактуванням влади, для яких характерне випинання відносин панування й підкорення і які через це кваліфікуються як реляційні (до них слід віднести й різноманітні варіанти комунікативних версій сутності

влади, висловлених А. Гідденсом, Ю. Хабермасом, М. Фуко), формується (а точніше, відтворюється) так званий нормативний вектор осягнення влади та її легітимації, пошук понадсуб'єктних підстав владарювання (Х. Арент, Т. Болл, Н. Смелзер). У руслі нормативної парадигми перебувають системні розробки природи влади (Г. Ллмонд, Ж. Бюрдо, К. Дойч, Т. Парсонс), структурно-функціональні її концепції (М. Крозьє, Д. Істон), дослідження інституційних аспектів легітимності влади, що характерне для французької школи політичної науки (М. Дюверже, М. Оріу, М. Прело).

Не тільки "буржуазні", а й вітчизняні дослідники політичного життя нині чимдалі більше визнають, що справжня влада не дорівнює лише пануванню й фізичному примушенню, не є фактом тільки матеріальним і пов'язана зі сферою духовного життя людей, колективними уявленнями та іншими ідеологічними чинниками. Помітний внесок у розробку загальної теорії влади свого часу зробили вчені Т. Алексеєва, В. Амелін, А. Анікевич, І. Антонович, М. Байтін, Ф. Бурлацький, М. Кейзеров, І. Кравченко, В. Мшвенієрадзе, М. Попович, Ю. Прилюк, Ю. Тихомиров, А. Федосєєв, Г. Шахназаров [1-4].

Таким чином, влада — це основний елемент, що об'єднує політичну систему суспільства в єдине ціле. Влада визначає природу і стійкість політичної системи, виражає волю соціальних суб'єктів. Ця воля здійснюється як обов'язкова, публічна, що підкорює собі всіх членів суспільства. Влада забезпечує порядок, тобто приведення поведінки суб'єктів у відповідність з нормами та цінностями, необхідними для існування системи. Влада виражає і захищає докорінні інтереси і сукупну волю соціальних об'єднань, виступає засобом реалізації цих інтересів та волі. Вона має

глибокий внутрішній зв'язок з таким суспільним явищем, як організація. Влада — це осмислений цілеспрямований процес, протягом якого визначаються цілі, шляхи і засоби розвитку суспільства, організується діяльність його членів у потрібному напрямі. Влада необхідна насамперед для організації суспільного виробництва, яке немислиме без підкорення всіх його учасників єдиній волі, необхідна для підтримки цілісності та єдності суспільства.

Література

1. Алексеєва Т. Власть и легитимность (Эволюция немарксистских подходов в современной английской политической философии) // Власть. Философско-политические аспекты. — М.: Ин-т философии РАН, 1989. — С. 110–113.
2. Алексеєва Т. Предмет политической философии // Полит. исслед. — 1992. — № 3. — С. 173–176.
3. Амелин В. Н. Власть как общественное явление // Соц.-полит. науки. — 1991. — № 2. — С. 3–15.
4. Аникевич А. Г. Политическая власть: вопросы методологического исследования. — Красноярск, 1986.
5. В. Н. Кризис государства // Зарубежная политическая наука: история и современность. — Вып. 3. — М.: Ин-т молодежи, 1990. — С. 42.
6. Вебер М. Политика как призвание и профессия // Избр. произведения. — М.: Прогресс, 1990.
7. Колодій А. М., Копейчиков В. В., Цвік М. В. Народовладдя як основа представницької демократії. — К., 1995.
8. Ланграж Ю. Авторитаризм: возможности и пределы интерпретации с т. з. формы и строения общественного организма // Политология вчера и сегодня: Темат. сб. — М.: АОН при ЦК КПСС, 1990.
9. Рокер М. Трудиться с душой. — М.: Междунар. отношения, 1990.
10. Dahl R. A. On the Concept of Power // Behavioral Sci. — 1957. — P. 202–203.